

"Аристократ духу, мислитель у поезії"

**До 115-ї річниці від дня народження
письменника-неокласика Михайла Ореста**

Управління культури Полтавської
обласної державної адміністрації

Полтавська обласна бібліотека
для юнацтва ім. Олесь Гончара

"Аристократ духу, мислитель у поезії"

*До 115-ї річниці від дня народження
письменника-неокласика Михайла Ореста*

Біобібліографічний дайжест-показчик

**91 : 83.3(4Укр)6
А81**

Упорядник: *Радутна Олена Григорівна*

"Аристократ духу, мислитель у поезії": до 115-ї річниці від дня народження українського письменника-неокласика Михайла Ореста : біобібліографічний дайджест-показчик / упорядник О. Г. Радутна; обласна бібліотека для юнацтва ім. Олеся Гончара. – Полтава, 2016. – 32 с.

Даний біобібліографічний дайджест-показчик підготовлений до 115-ї річниці від дня народження письменника нашого земляка Михайла Ореста, чиє ім'я відомо не тільки на Полтавщині та Україні, а й за кордоном.

Матеріал показчика розрахований на бібліотекарів, вчителів, викладачів літератури, студентів, учнів-старшокласників, літературознавців та широкий загал користувачів бібліотеки.

З М І С Т

1. Передмова.....	4
2. Родинне вогнище.....	5
3. Життєвий шлях поета.....	6
4. Майстер поетичного мистецтва	12
5. "Написане під різними знаками душі".....	18
6. Перекладацька діяльність.....	25
7. Михайло Орест у листах.....	27
8. Література.....	29

ПЕРЕДМОВА

Аристократ духу, ідеаліст, "інтелектуал-європеєць", він був "співцем найшляхетніших поривів людської душі" – хіба цього мало, щоб посісти гідне місце серед класиків української літератури ХХ століття.

Біобібліографічний дайджест-показчик присвячений Михайлу Оресту, який прожив нелегке життя, сповідуючи стоїцизм і створивши власний поетично-філософський світ, вільний від політичних та ідеологічних законів. Один із визначних українських поетів і перекладачів та літературознавців в еміграції Михайло Орест вважався нащадком і спадкоємцем українських неокласиків.

Всі, хто торкався Орестової літературної спадщини, відзначають, що це майстер вишуканого слова та стилю, а твори його проникнуті філософією вищої справедливості та безцінної вартості людського життя.

Матеріал у показчику не є вичерпним, використаний матеріал брався з публікацій журналів та газет, довідників, збірників, книг поета, які є в наявності в бібліотеці.

Чорна стрічка

Пам'яті М. Ореста та І. Багряного

*Чорною стрічкою пачки листів
Навхрест пов'язані –
Скільки тут задумів, намірів, снів,
Що не доказані...*

*Наче чийсь волошкові поля
Зливою вибито,
Або жнивварка снопами встеля –
Мертвими нібито.*

*Часто, як часто знаходять листи
Тут пристановище.
Білі пакетики, чорні хрести –
Наче кладовище.*

*Сонцем спливатиме день на землі,
Сміхом, дівчатами.
Тільки шухлядка в моєму столі
Завжди мовчатиме.*

*Пачки листів стерегти-берегти
Буду за звичкою –
Поки й мої перев'яжуть листи
Чорною стрічкою.*

І. Качуровський

Родинне вогнище

Доля родини Зерових – знакова. І це знак біди. Новітню національну еліту комуністичний режим нещадно винищував.

Від упорядників книги
"Родинне вогнище Зерових".

Михайло Костьович Зеров (Орест – псевдонім, яким підписував свої твори) народився 27 листопада 1901 р. у Зінькові на Полтавщині, в багатодітній родині педагога Костя Іраклійовича Зерова. І. Кошелівець писав, що Михайло "походив з родини багатой талановитими людьми". І це справді так: з родини Костя Іраклійовича Зерова, що сам походив з Чернігівщини, вийшли відомі поети, вчені, лікарі.

Батько поета був великим знавцем природи, математики, астрономії, шанувальником духовної музики й танців, випускник Глухівського учительського інституту і був призначений помічником учителя Зіньківського двокласного міського училища, любив книжку, художнє слово, навіть писав оповідання. Це оточення вплинуло й на дітей. Педагог із великої літери, справжній філософ і, як згодом життя покаже, – борець: до останнього подиху він відстоюватиме свій рід від кривавого сталінського режиму.

Мати – Марія Яківна народилася 4 грудня 1866 року в м. Зінькові, походила з вільного козацького роду, що ніколи не знав кріпацтва, мав свою землю, маєтності, навіть домашній театр. На відміну від свого жвавого, непосидючого чоловіка, була спокійна, чутлива до світу краси, мала природний смак до пісні і живого народного слова.

Білик Г. Трагічна Зеровіана / Г. Білик

// Рідний край. – 2012. – № 1 (26). – С. 130.

З одинадцяти дітей лише семеро досягли дорослого віку. Чотирьом судилося стати відомими у гуманітарній царині діячами: старший син Микола Зеров (1890-1937) став неперевершеним поетом-неокласиком і був розстріляний 1937 року у ГУЛАГу, Дмитро (1895-1971) та Костянтин (1899-1979) у славили батьків рід як ботанік-флорист та видатний біолог, Георгій (1908-1956) працював інженером-конструктором, а середній Михайло присвятив своє життя філології, художньому перекладу, популяризації й

поверненню із забуття творчості старшого брата, скараного тоталітарним режимом ССРСР, сестри – Олена (1903-1939) та Валерія (1912-1982) – пішли в медицину.

В короткій біографії він писав, що походить з родини, де "літературні інтереси відігравали значну і повсякчасну роль", та що українську національну свідомість у ньому пробудило читання "Історії" Миколи Аркуса. Це одна із найшляхетніших українських родин ХХ ст.

Життєвий шлях поета

По війні, на еміграції, де всі ми жили і діяли, не було одностайної оцінки творчості М. Ореста як шедеврів, перлин, як зірки першої величини. Здебільшого відмовчувалися. Та не було часу, спроможностей все збагнути й оцінити. Можливо, то була життєва помилка М. Ореста, що він обмежувався перекладами і власною творчістю, не написавши про своїх знаменитих братів, про своє життя, арешти, поневіряння.

Л. Лиман

З короткої автобіографії, складеної Орестом для журналу "Пороги" (Буенос-Айрес), відомо, що гімназійну освіту він здобув у повітових містах Лівобережжя, а від 1924 р. навчався в Київському Інституті Народної Освіти (КІНО), потому вчителював у Києві, Вінниці та інших містах.

Улітку 1929 році був уперше заарештований і дев'ять місяців перебував у Лук'янівській тюрмі. Всі ці місяці з нього вибивали компромат на старшого брата Миколу, проте М. Орест витримав усі знущання й не заплямував себе зрадою.

Після виходу з в'язниці Михайло Костьович потрапляє під пильний нагляд відповідних органів, хоч і намагався бути непоказним, постійно очікує "візиту". Про аспірантуру майбутнього вченого та письменника перестає навіть мріяти. Він ледь перебивається з дня на день випадковими викладацькими підробітками та перекладами. Душевну рівновагу забезпечує тільки "творчість для себе".

Він шукає духовної зброї, що була б спроможна дати відсіч тим темним демонічним силам, які гноблять його рідну землю і ледве не знищили його

М. Орест 6

самого, – і знаходить цю зброю в релігії й філософії ученнях Давньої Індії і в філософії М. Бердяєва. Це ідеалізм, названий Орестом "пристрасною зброєю добра". Йдеться насамперед про розвідку Бердяєва "Критика історичного матеріалізму", яку Орест, за власними словами, ввібрав настільки ґрунтовно, що міг свого часу переказати з неї, майже цитуючи, цілі уступи. Він знайомиться з індійськими релігійно-філософськими системами і відтоді беззастережно стає на позиції ідеалізму та релігійного світорозуміння.

Жорстоким ударом став для нього другий арешт у ніч з 9 на 10 червня 1938 р. Приписали намір посягнути на дорогоцінні життя Сталіна і Ворошилова. Врятувала, як пишуть дослідники, випадковість: "зміна караулу" – Єжова заступив Берія. Під тортурами – після невдалої спроби самогубства – Михайло Костьович, а також і інші звинувачені в його справі визнали себе винними. Його вдруге розлучили з денним світом і кинули в непроникну темряву земного пекла... За місяць чи два перед тим він написав сповнену жаху поезію:

*"Як чорний корабель, у місто ніч впливає
І чорні води йдуть, впливають без краю"*

яку згодом назвав віщою. А в тюремній камері, доведений до останньої межі відчаю, створює сонет "Прекрасні дні, в минулім потонулі!..", де молитовний порив сягає немислимих висот:

*"О духи! Я не хочу тут конати,
Я – волі син. Порвіть погубну сіть!
Я плачу, я благаю: допоможіть!"*

І духи почули його. Визнаний винним в антирадянській агітації, він був засуджений не до розстрілу, а лише до трирічного ув'язнення у таборах та на засланні, будував Біломорсько-Балтійський канал. За даними О. Мусієнка, Ореста звільнили 10 червня 1941 р., але, якби його строк скінчився хоча б на два тижні пізніше, йому довелося б пробути в гулагівській зоні аж до кінця війни, Михайло Костьович поїхав до Києва, згодом опинився у Вінниці.

Повернення на волю поет привітав такою поезією:

*Я вернувся до тебе, отчизно моя,
І всміхаюся рідним долинам.
О, як солодко пахне ласкава земля
Чебрецем і полином!*

І все ж втрати – не лише моральні, – яких Орест зазнав протягом цих трьох страшних років, були невідшкодовними. Внаслідок обшуку,

влаштованого в поетовому помешканні, коли його тільки-но заарештували, безповоротно зникли всі його рукописи. Щоправда, значна частина його перекладів з німецької (всього їх було, за Орестовими підрахунками, 60-70) збереглася в копіях, зроблених для одного його приятеля.

Коли почалась війна, Орест потрапив до штрафбату, згодом опинився в німецькому полоні і якийсь час перебував у Вінницькому таборі військово-полонених.

У спогадах Михайла Селешка, діяча ОУН, який у 1941 році був перекладачем "Комісії дослідів злочинів НКВС в 1937-1938 рр. у Вінниці", згадується Михайло Зеров – редактор газети "Вінницькі вісті": *"Дуже часто я бував у редакції. Газету редагував Михайло Костьович Зеров... це поет, чоловік сентиментальний, що перейшов усі "блага" більшовицької дійсності й сидів у тюрмах."*

Український письменник Леонід Лиман також згадує свої зустрічі з Михайлом Костьовичем у Вінниці: *"Коли в перебігу німецько-радянської війни маси біженців опинилися у м. Вінниці, то виявилось, що редактором місцевої газети є Михайло Зеров. Цей вінницький епізод запам'ятався мені тим, що М. Зеров без обмежень і охоче видавав довідки людям, якоюсь мірою причетним до газети і літературної справи. Це дивувало і вражало, бо інші не охоче видавали такі довідки, які децю уможливлювали рятунок від німецького терору"*.

Український письменник Олекса Воропай в своїх нотатках "В дорозі на Захід" теж згадує зустрічі з Михайлом Зеровим у Вінниці в 1943 році.

**Чернов А. Лицар держави Слова / А. Чернов
// Вечірня Полтава. – 2013. – 22 трав. – С. 5.**

Наприкінці 1943 р. поет живе у Львові. Остап Тарнавський писав у своїх споминах, що приїзд М. Ореста у місто Лева став вельми помітною подією, тому що він був братом Миколи Зерова, який у Львові ще до війни вважався майстром віршування. Та Орест був дуже скромний і самітник. Львівський період у житті Ореста особливий. Його поселив у себе Святослав Гординський, змінивши другого відомого поет-письменника Аркадія Любченка. За спогадами Гординського, Михайло Орест цілі дні не виходив з кімнати. Він видобував з пам'яті поезії брата Миколи і свої та переносив їх на папір, а також поглинав одну за одною сотні книжок.

Тоді ж, у Львові 1944-го, обкладений книжками, нарешті вживається той спосіб життя, який був справді для нього органічним. Незважаючи на тривожні вісті з фронту, що котилися зі сходу до Львова, і на гостру невідомість того, що готує йому завтрашній день.

Він прагнув перечитати все, що не встиг через ув'язнення. Лиш інколи братам Гординським щастило вирвати його до літературно-мистецького клубу або до ресторану. Там Михайло Орест виявився чоловіком товариським і дотепним – не раз розповідав про сатиричні історії з підсоветського й табірною життя.

**Слабошпицький М. Молодший брат (Михайло Орест)
/ М. Слабошпицький // Київ. – 2006. – № 12. – С. 99-100.**

З наближенням радянських військ до Львова, де поет жив, у нього залишається тільки один шлях до порятунку – на Захід. В одному словацькому селі, де він опинився разом з В. Державиним, С. Гординським та іншими втікачами, він дивом уникнув смерті. Партизани забрали у нього цигарковий папір, на якому були записані переклади Вергілієвої "Енеїди", якимось дивом передані Миколою Зеровим із Соловецького табору, а самого вирішили про всяк випадок розстріляти. Куля пройшла по черепу, контужений упав, а потім на сирій землі опритомнів і попрямував далі на Захід.

Потім був німецький табір праці під Віднем, далі опинився в таборі Ді-Пі (депортованих осіб) у місті Авгсбурзі. По війні М. Орест лишився в Німеччині, заробляв на прожиття перекладами. Живучи, як і інші "діпісти", під загрозою примусової репатріації, Орест пише відкритого листа "До всіх людей совісті в цілому світі" (опублікований 1945 р, під псевдонімом М. Байдан), де застерігає всіх вільних і невільних свідків переслідувань українських емігрантів, що мир не можна побудувати на крові невинних жертв.

Двадцять років, що залишила йому доля для насолоди життям, він провів як істинний анахорет-інтроверт, присвятивши весь свій час і творчу потугу зосередженій праці над поетичними художніми перекладами і карбуванню власних елегантних у стилі неокласиків поезій. Переважна більшість українських емігрантів скоро роз'їхалася по світах, Орест лишився в Авгсбурзі, жив самотньо і бідно, віддаючи вільний час літературній праці. Книжки видавав за кошти меценатів та пожертви друзів.

У Авгсбурзі став членом МУРу (Мистецького Українського Руху). Роки існування МУРу, його організаційна та видавнича діяльність, ідеологія та літературні дискусії належать до найбільш плідних, інтелектуально напружених періодів української літературної історії нашого століття. В 1949 році до розпаду МУРу призвів виступ М. Ореста та В. Державина проти ідеологічної настанови Юрія Шевельова щодо творення "національно-органічного" стилю української літератури. Спільно з Володимиром Державиним заснував власну групу "Світання".

Своє життєве кредо він формує в листі до О. Ізарського: "Я не поділяю Вашого песимізму щодо літературної діяльності в умовах еміграції. Берімо справу спокійно: потребу читати розвиває школа, освіта. Еміграційні умови не дають змоги ці речі добре поставити. Але хто має потребу читати, той читає і сьогодні... Але пам'ятайте: кожна еміграційна література працює більше для майбутнього, ніж для теперішнього... Я вірю в майбутнє – в тім розумінні, що більшовизм впаде, а український народ не буде на 100 % знищений. Студенти філологи будуть читати мої переклади з німецьких і французьких поетів!"

З метою об'єднаних зусиль українських письменників-емігрантів Орест заснував у Мюнхені Інститут літератури, який по відході свого фундатора став іменуватися на його честь. Він писав: "Моя праця розрахована на "українську вічність".

Бросаліна О. Слуга високостей : до 100-ліття від дня народження Михайла Ореста / О. Бросаліна // Літературна Україна. – 2001. – 6 груд. – С. 4.

Поет був людиною скромною, не прагнучою виставляти себе напоказ. В цьому проявлялась його внутрішня інтелігентність. Зовні – чепурний, скромний і чисто одягнений, з "приглаженою зачіскою". Конфліктувати він також не вмів, хоча принципами своїми не поступався.

Усамітнене життя Михайла Ореста в еміграції можна пояснити одним: постійним, повсякчасним творчим горінням, невтомною працею над власними віршами і перекладами та впорядкуванням творів свого брата Миколи. З листа до Володимира Гординського Михайло Орест писав: "...Я не смію вмерти поки не видали всього написаного братом. Я давно вже запланував ще збірку його поетичних перекладів, але, коли навіть і вона буде видана, то тим робота не закінчиться. Для цього треба опинитися вдома і щоб та дома була очищена від більшовиків. Трудно, але не неможливо!" Іван Кошелівець свідчив: працювати Орест любив дома, він ревно оберігав "свій замкнений духовний світ, нікого до нього не впускаючи". Назва його світу – неокласицизм.

У 1953-1962 роках Орест – літредактор газети "Сучасна Україна", а з перетворенням її й "Української літературної газети" на "Сучасність" на початку 1961 року лишився на цій самій посаді в журналі.

25 лютого 1961 року поет зазнає серцевого нападу, але йому вдається ще змагатися з хворобами і просувати свої видавничі проекти. Новий 1963 рік зустрічає в приємному товаристві сина Юрія Клена Вольфрама Бурггардта, який приїхав з Канади на вечір пам'яті батька, що відбувався в Мюнхені.

Був Михайло Костьович все життя самотній. Але була жінка, що полонила його серце. 1930-го року він знайомиться зі студенткою КІНО,

майбутнім українським літератором Ольгою Костянтинівною Галабудською (1910-1992), між ними виникають прихильні стосунки, зав'язується листування, проте через репресії закоханим не судилося знайти своє щастя. Але Ольга Костянтинівна на все життя зберегла у своєму серці образ Михайла. Померла вона в липні 1992 року. Її родичі передали до Музею української літератури у Києві листи Михайла до неї, написані в 30-ті роки. Вона працювала завлітчастиною Київського оперного театру: перекладала оперні лібрето на українську мову, а редагував її переклади сам Максим Рильський. І досі "Тоска" Дж. Пуччіні йде на сцені столичної опери в її перекладі, а в програмці опери П. Чайковського "Мазепа" зазначено : "Український переклад М. Рильського та О. Галабудської".

Помер Михайло Орест від важкого інфаркту на шістдесят другому році життя 12 березня 1963 року. О шостій двадцять вечора, як пише О. Ізарський, *"захлинулася, об скелі вічності розбилася хвиля чернечого життя мистця, поета; коли, назавжди вибрані з океану рідної мови, зімкнулися в гармонійне коло довершеності поетові слова..."*.

"Обставини його смерті лишилися нез'ясованими, – зауважує Марина Зерова. Зі слів Івана Кошелівця та його дружини Емми Андрієвської знаємо, що в останні місяці життя Михайла Ореста до нього завітав невідомий чоловік, як тепер кажуть, "із кавказькою зовнішністю". Він став активно відвідувати Михайла, але після його раптової смерті безслідно зник. Як розповідав І. Кошелівець, коли колеги, занепокоєні відсутністю Михайла, прийшли до його дому, вони побачили, що двері квартири, де жив Михайло, відчинені, а з помешкання зникло особисте листування та колекції поштових марок Михайла".

Похований був Михайло Орест у Мюнхені, на могилі стояв пам'ятник роботи Григорія Крука. За могилою поета тривалий час – аж до початку 1990-х років доглядав Михайло Борис. Заходами родини Зерових 29 червня 1994 року прах поета перепоховано на Байковому кладовищі у Києві. Виступаючи з цієї нагоди, Валерій Шевчук у короткій промові дав блискучу характеристику Орестові як "одному із справжніх некомпромісних жерців мистецтва", уточнивши: "чистого мистецтва, не сполітизованого, не забрудненого різними політичними викладками, а того високого мистецтва слова, якого він був відданим поклонником, якого він був великим майстром".

"З могил, з усіх усюд, з усіх чужин спішать воскреслі у свою Отчизну..." – ці слова Михайла Ореста згадувалися всіма, хто брав участь у перепохованні урни з прахом поета. І ще він писав: "Я вернуся до тебе, Отчизно моя".

Архів письменника зберігався у Вільній українській академії наук у Нью-Йорку, кілька років тому був переданий Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України.

В свої 40 років він писав: "Ворожий світ топтав мене нещадно, – я зніс усе..."; в 45: "Прокляттям тяжить утома..."; в 46: "Тяжкі путі скитальної душі"; в 48: "Бездомний вітер б'є в вікно..." Ці короткі витяги з віршів поета дають певне уявлення про життя і долю Михайла Ореста.

Я буду битись за своє письменство... : Михайло Орест : життя і творчість // Ротач П. І слово, і доля, і пам'ять: статті, дослідження, спогади. – К., 2000. – С. 410.

Український поет Левко Ромен у вірші "На смерть Михайла Ореста" писав:

*і знов жалоба в нас, у вічність відійшов
Один із лицарів Держави Слова...
Він слова зброєю скрізь ворога боров, –
Палала зброя та до бою все готова!
Ганьбить нова орда той слави маєстат...
Та оновивсь він знов – І мужнім є за зброю!
Тому й лютує той північний супостат, –
Що коні знов заржуть далеко за Сулою!*

Усі, хто знав Михайла Ореста, говорять про його душевну шляхетність, спартанську невибагливість, скромність, відзначають такі типові зеровські риси, як феноменальна пам'ять, артистизм і талант оповідача, методичний педантизм у роботі, любов до природи, книги, слова; називають митця самотником, подеколи навіть консерватором, "войовничим ідеалістом".

М. Орест 12

Майстер поетичного мистецтва

Поезія М. Ореста... належить до тих явищ, котрі виходять за рамки тільки локально-національних культурних процесів і є частиною світового літературного руху.

С. Павличко

Михайла Ореста можна назвати майстром поетичної форми. У різноманітності формальної строфіки він рівний М. Рильському та Юрієві Клену, а в досконалості сонетів досяг майстерності М. Зерова. У його творчому доробку тринадцять сонетів, написаних у дусі неокласиків.

Серед розмаїття літературних напрямків 20-х років симпатії Михайла Костьовича схилились до так званого неокласицизму, який сповідувало "гроно п'ятірне нездоланих співців" – група поетів, яка сформувалася на початку 20-х років. Після того, як троє з них прийняли смерть в ув'язненні як "вороги народу" (Микола Зеров, Павло Филипович, Михайло Драй-Хмара), а двоє померли своєю смертю: Юрій Клен – в еміграції, а Максим Рильський – у Києві, став український неокласицизм частиною історії. Михайло Орест, хоч і не вважав себе неокласиком, та продовжувачем справи неокласиків в еміграції міг вважати себе по праву. Уже хоча б тому, що турбувався їх спадщиною і багато творів врятував від цілковитої втрати, видавши низку книжок, в яких багато чого друкувалося вперше, а до того переховувалося в приватних руках.

Михайла Ореста називають "молодшим" або "шостим неокласиком". Продовжуючи традиції неокласиків, він значно розсунув рамки цього стилю, часом виходячи за межі його канонів. Неокласики не створили єдиної для всіх, цілісної системи, і тому, що в М. Ореста за видимою усталеністю стилю й вивіреністю голосу криються внутрішні конфлікти між об'єктивним і суб'єктивним, між вічністю істини і поривом душі, між спокоєм і рухом, між класичним і символічним. Заперечення зла в людині й суспільстві, ствердження вічного прагнення до вищих сфер, молитовне звеличування природи, глибока туга за рідним краєм – основні мотиви лірики М. Ореста.

Поезія, за думкою М. Ореста, котрий уважав вірш моральною проповіддю, покликана нести інтелектуальну ідею й пізнавати природу слова, орієнтуючись не на українські народні джерела, а на високі зразки зарубіжної літератури. Сам він органічно запозичував з античної, романської, германської, східної культур віршові форми, мотиви, образи.

Книжка "Безсмертя" (1963), в підготовці якої Михайло Орест відіграв вирішальну роль, в ній ідеться про деяких діячів української літератури, що загинули в часи сталінських репресій. Починається вона з добірки спогадів про

Миколу Зерова, перед яким Михайло схилявся все своє життя і дав слово розповісти світові про безвинно замордованого брата. Багато праці він уклав також у видання поезії Павла Филиповича, на черзі було видання "Камени" М. Зерова.

Поет вдавався до поезії, рідше – прози. За життя в Україні оригінальних віршів не публікував, хоча писав їх із студентських років. Вже на еміграції Михайло Костьович в листі до О. Ізарського не без гордоців зазначив : "За советів я, пишучи, не надрукував жодного оригінального рядка. Майбутній біограф мій (якщо я на нього заслужив або заслужу) віддасть мені належне за цю рису".

Ще замолоду цікавився східною, передовсім індійською, філософією, буддизмом, що відбилося в настроях його поезії.

Будучи світоглядно несприйнятним для нової дійсності, поет просто не бажав появлятися в радянській пресі, хоч ніколи не переставав писати. Якийсь час він був науковим працівником, однак нічого й наукового тоді не з'явилося з-під його пера.

Уперше виступив під псевдонімом Михайло Орест після сорока років (1942), коли у часописі "Нові дні" (Львів) опублікував ліричний цикл поезій, який відкривався віршем "Радій безконечний світе...":

*Радій, безконечний світе,
Рости, зеленій і буяй!
Крий цвітом блаженні віти
І леготом повни гай!*

*Знають ліси величаві,
Тишин голубих житло:
Світом у сяйві слави
Правує злотне жезло.*

*Я вгору підношу руки,
Сонце на них горить,
Горять мої свічі-руки
І славлять, славлять блакить.*

Якщо вірити І. Костецькому, свій псевдонім Орест утворив від дівочого прізвища матері Марії Яківни – Оресько (втім, В. Брюховецький і О. Мусієнко називають трохи інше прізвище – Яресько).

Марина Зерова коментувала це так: "Він не ховався за цим псевдонімом, бо всім було відоме і його справжнє ім'я (в одному з листів Орест писав, що радянська розвідка знає, що він брат М. Зерова так само точно, як, скажімо Ви

або я сам". Й одним із доказів наводив те, що він регулярно одержував радянську пропагандивну репильну "За возвращение на Родину" не на ім'я Орест, а саме на ім'я Михайла Зерова).

Повне ім'я "М. Орест-Зеров" тільки на обкладинці "Святого Письма Старого і Нового Завіту" серед редакторів римського видання.

Головні теми його поезії: боротьба добра і зла, прославлення природи як "гоїтеля душі", національне і світове (українська культура в контексті світової культури), історіософія. Поезія Ореста слугувала вихованню національної еліти, борні за свободу і незалежність України.

Михайло Орест сприймав час не стільки як поет, скільки як філософ, про що свідчать його надзвичайно вдалі моделі світу. Абстрактність світу митця була надто маловпливовим чинником, бо цикл природного відтворення завжди проявлявся через пори року – весну, літо, осінь, зиму. У зміні пір року Михайло Орест обирає весну як час відродження природи. Окрім того для поета – це не лише астрономічний перебіг часу, це форма, що використовується ним головне для розуміння циклічності розвитку природи, людського життя. Отже, природний колообіг став основою світобачення Михайла Ореста: навіть етапи свого життя він поділив за порами року (весна – юність, літо – молодість, змужніння, осінь – зрілість, зима – старість). Тож пори року у ліриці поета, окрім номінативного значення, мають ширший, символічний зміст як зміни в перебігу життєвого циклу.

Циклічна відроджуваність життя в ліриці митця уособлюється в образі весни. Життєдайна, магічна сила цієї пори року подається поетом як певне Божественне таїнство, сповнене величі.

Коловорот пір року захоплює і людину: після психологічного стану "осінньої" меланхолії, "зимового омертвіння" настає "весняне" духовне відродження, якого так прагне ліричний герой, а тому закликає:

*"Весно, прийди! З мурів недоли, з обіймів біди
Виведи душу в сади Многоцвітні!"*

Образ весни у ліриці Михайла Ореста перебуває в амбівалентній роздвоєності: вона може зливатися з настроєм, роздумами ліричного героя, а разом із тим – виступати світлим тлом, щоб силою контрасту чіткіше підкреслити похмурі стани душі я-героя.

Подібно до неокласиків, Михайло Орест виходить із того, що головним об'єктом мистецтва є краса, втілена в реальному об'єктивному світі. Визначення життєвості краси загострило зір митця. Зоровим, пластичним формам, кольору і світлу належить у художній тканині його творів виняткове місце. Саме споглядання живих кольорів і форм природи рівнозначне щастю для поета.

Літо у поезії М. Ореста – вишукано кольорове і яскраве. Вимальовується імпресіоністична манера письма Михайла Костьовича: усі органи чуття ліричного героя діють, переплітаються. Естетичну природу лірики збагачує синтез мистецтва слова, живопису, музики.

Осінь у поета – амбівалентна. Поет змальовує пору року із сумовитими відтінками, асоціюючи її зі схилом людського віку, згасанням і вмиранням. Образ природи – дихотомійний – осінь природи і осінь людини.

Саме восени ліричний герой М. Ореста відчуває себе частиною світу. У цьому – повнота життя, гармонійність людського існування. Поетову увагу найбільше привертає небо й земля у їх взаємозв'язку і взаємовідношеннях, що відповідає його натурфілософським уявленням:

*Ласкава мла вкриває тихий обрій:
Сліпучий диск на ньому відгорів —
І ліс замислений в покорі добрій
На барви бронзи, злата і цинобри
Смарагди шат своїх перемінив.
Любило серце, знало всі щедроти
І славило принадний свій полон:
Минуло літо, віє час дрімоти —
Воно вгорнулося у мідь і злото
І снить у листі ясноденний сон.*

Ставлення поета до осені в різні періоди його життя змінюється. Образ осені у віршах автора поступово наповнюється зсередини, породжує цілий ряд дуже часто протилежним асоціацій.

Пізня осінь – початок кінця, перша ознака змалу, передвісник лихого. Зима – пора вмирання, прощання з теплом, із життям. Цей час митець не любить, про що свідчить малочисельність поезій зимової тематики. Поволі вмирає природа, а з нею і душа ліричного героя:

*І жахом грудня повниться душа:
Її, беззахисну, пониже мжа,
Її, бліду, повалить бурі молот.*

Михайло Орест у своїх поезіях часто звертається до змалювання пір року. Невід'ємною частиною більшості творів виступає тло певної пори року. І це не випадково. Так автор показує швидкоплинність буття, говорить про вічність як про найвищу духовну інстанцію, де важать найбільшою мірою непроминальні закони краси і гармонії.

Філософське і поетичне сприймання природи у М. Ореста своєрідне: це не естетичне замилювання красою природи, це не шаблонні описи фізичного, так би мовити, боку природи – це цілком інше. У Михайла Ореста природа органічно зливається з душею поета, з його найінтимнішими переживаннями і почуваннями. Природа виступає як естетичний синтез духу і матерії, як джерело духовного просвітлення, як цілющий бальзам його душі, як ґрунт, на якому повно виявляється душа поета, на якому можливий зліт цієї душі в найвищі сфери.

Багата мотивами і різноманітна художніми засобами лірика М. Ореста відзначається образною і ритмічною досконалістю і багатством. Поет знаходить нові тони, нові поетичні фарби, нові ритми.

Вкрай заманливо поряд з Георгієм Рільке назвати М. Ореста одним із пізніх європейських символістів. І в цьому сенсі вони всі представляють "велику добу" європейської поезії. Однак у поетичній практиці символізм М. Ореста розмитий, неабсолютний. Він передбачає езотеричну мову, але без тієї широти, аж до довільності витлумачень і асоціацій, що у "класичному" символізмі.

Центральним для поета є, на думку Державина, мотив Граалю, за яким – "ідея обраності й освячення". Цей мотив близький Томасу Стернзу Еліоту і його трагічним пошукам ідеалу, втіленого в священній чаші Христа. Дорога до ідеалу здається М. Орестові наївно простою:

*Оподаль від людей, злочинства і пороку
Плекай душевний мир і тишину глибоку –
І чисті помисли, посталі в тишині,
Надійно проростуть у нетутешні дні.*

Незважаючи на свій особистий печальний досвід, М. Орест оптиміст у тому сенсі, що значно більше за Еліота вірить у нескитну цілісність духу.

М. Орест, як і Бодлер, зробив поетом себе сам. Його вірші не писалися спонтанно, а шліфувалися. Він заперечував спонтанність, запозичував форму з різних поетичних культур – античної, романської, германської, східної, але його алкеєві строфи, терцини, газелі, рубаї звучать українською мовою органічно й природно.

Михайло Орест (1901-1963) // Історія української літератури ХХ століття : у 2 кн. / за ред. В. Г. Дончика. – К. : Либідь, 1994. – Кн. 2. – С. 88.

Дослідники творчості Михайла Ореста В. Державин, С. Гординський, Б. Бойчук та Б. Т. Рубчак, а також найпізніші Соломія Павличко та М. Слабошпицький, відзначаючи виняткову ерудицію М. Ореста як

продовжувача традицій неокласиків, погоджувалися на тому, що поет володів магією слова, яка замикає в точні формули гарячі поривання душі. "Наполегливими лексичними дослідами, переплітаючи архаїзми й дуже обережні неологізми, поет створив власну, "орестівську" мову: поетичну і піднесену, де навіть щоденні слова змінюються "магічним" контекстом. Вони, ці слова, закуті дуже оригінальними синтаксичними конструкціями, що часом нагадують білий мармур – такі вони шліфовані і тяжкі холодні.

Михайло Орест (Михайло Зеров) (1901-1963)

// Вітчизна. – 2007. – № 5–6. – С. 108–109.

Спадщина Михайла Ореста – поетична класика. Співець дерев і лісу, дощу і грози, землі і неба, – Орест дав нашому народові високі зразки духовної поезії, яка є оригінальним і високомистецьким явищем в усій українській поезії. Поезія М. Ореста з її європейською, універсальною семантикою та глобальними філософськими запитаннями й пошуками збагатила естетичні й інтелектуальні можливості української літератури в ХХ ст.

"Написане під різними знаками душі"

М. Орест. Фаміно (ФРН), 1958

Поет загадковий, складний, прочитаний одиницями. Постав як цілком сформований поет. Ранні вірші ніколи не видавав окремо, а дозовано розчиняв їх у кожній із наступних збірок. Те що написано раніше не поступається за якість написаному пізніше, складається враження раз і назавжди віднайденого голосу. Голос той не мінявся, лишень поглиблювався, виграючи від прямого перегукування з голосами європейський поетів, передусім німецьких і французьких.

Михайло Орест – автор п'яти поетичних книжок: "Луни літ" (1944, "Українське видавництво", Львів–Краків), "Душа і доля" (1946, "Брама Софії", Авгсбург), "Держава слова" (1952, Філадельфія), "Гість і господа" (1952, Філадельфія), "Пізнi вруна" (опубл. 1965, Мюнхен, підготував до друку Ігор Качуровський).

Переглянувши п'ять поетичних книжок М. Ореста, можна помітити безперечну єдність стилю і естетики. А за стилем побачити обриси раціонального побудованого інтелектуального світу. Не випадково автор так ретельно укладав свої збірки не за хронологічним, а логічним порядком.

Дві перші збірки – "Луни літ" (1944) та "Душа і доля" (1946) – складаються переважно з віршів, писаних у тридцяті роки в Україні. В еміграції поет розмістив їх за циклами, додавши частину нових. Тут розгортаються поліфонічно дві теми. Одну можна б означити заголовком першого циклу – "Anima Errans", – світ зболеної душі поета. Тиша, самотність, порожнеча, осінь, холод, зима, нерухомість, горе – реалії його творів. Майже жодних історичних паралелей. Поетичний зір бачить довкола себе лише невтішне. Але, поглянувши на дати під віршами – 1934, 1937, 1938, 1939, легко збагнути, чому поет говорить:

*Прийдешнє – пуца, в пільмі вся німа;
Стежки слова, та слів у ній нема.
Ти йдеш: навколо тьма і тьма.
Одне ти знаєш: тиха і смутна
Тебе по той бік пуці жде труна.*

Жахлива й німа пуца контрастує із світлим і гармонійним лісом, який і становить другу, справді центральну тему перших збірок М. Ореста. Це поезія липневих вечорів, неспопеляючого тепла. Це лірика спокою, яка може бути не менш вражаючою за рух і динаміку. "О люди, прийдіть, поклоніться лісам!" – закликає М. Орест, і поступово з'ясовується, що для нього ліс – не просто частка природи, а знак цілком послідовної та всеохопленої філософії, яку поет розкриває перед читачами. Він виробив цю філософію в тридцятих роках і сповідував її аж до смерті. Серед образів Михайла Ореста центральним є образ лісу – знак всеосяжної філософії, яку виробив ще на Батьківщині й сповідував до самої смерті. Ліс – це свобода, дух, вічність, любов, найвеличніший храм. Орест любить і вміє описувати ліс, передати його кольори і звуки, його мальовничість. За спогадами Олега Зуєвського, він мріяв, щоб колись його назвали поетом лісу.

У віршах особливе місце займає ліс, звертаючись до нього, він писав: "Душа моя з твоєю злитись хоче", або:

*Поля і ліс – душі моєї дім.
Цвітуть на межах дрік і материнка –
І радісна мені нова сторінка
В Євангелії літа золотім.*

Для Ореста ліс – це символ волі:

*Прекрасні дні в минулім потонулі!
Ще образ ваш не стерся, не поблід!
Іду в ліси, де мій зостався слід,
І знов мені шумлять дерева чулі.*

В його поезії часто зустрічаються назви рослин, як ось:

*На стовбурах осик, грабів і сосон
Бутонами рясніє сон-трава...*

Дослідники творчості Михайла Ореста вважають, що ботанічні елементи в його поезії – це родинний вплив, маючи на увазі його брата – професора ботаніки Дмитра Зерова. Леонід Лиман згадує: "У Львові ми протрималися найдовше. У Львові ми приходили за місто. Тут за містом, у лісі, М. Орест із особливим зацікавленням розповідав мені про назви і властивості різних рослин. Лише в США я зрозумів, що такі знання М. Ореста походять від третього брата".

Перша збірка поезій "Луни літ", яка вийшла в Кракові 1944 р., коли авторові було вже 43 роки. В листі до Святослава Гординського, Орест пише, що збірка являє собою все, що йому вдалося пригадати чи розшукати з написаного протягом 10-11 років. Після появи збірки критики зауважили, що як поет Михайло Орест не поступається своєму старшому братові – Миколі Зерову.

Образна система першої збірки "Луни літ" побудована переважно на драматичних контрастах і протиставленнях, що становлять певну діалектичну цілісність. Простір у поезіях – реальний, придатний для життя – переважно концентрується в моделі "Україна", котра структурується характером антитезою "чужина – рідний край". Для митця Україна була "втраченим раєм", а його втрата підсилювалася болем за родиною, яку полишив на батьківщині. Українська земля витворилася в країну-мрію і зафіксувалася в пам'яті М. Ореста у вигляді ідилічної картини рідної природи.

Поетична модель світу М. Ореста ґрунтується на гармонії стихій – першооснов буття. Земля у широкому розумінні – єдиний живий організм, що об'єднує інші стихії у їхніх характерах вияв. Природні стихії води, вогню, землі й повітря, незважаючи на відмінності протилежності властивостей у поезії митця перебувають у глибокому зв'язку і взаємодії, сутність природного універсуму зумовлює злиття та взаємопроникнення стихій.

Михайло Орест (1901-1963) // Історія української літератури: ХХ – поч. ХХІ ст. : у 3 т. – К. : Академвидав, 2013. – Т. 1. – С. 301–302.

М. Орест жив відчуттям природи, належав до поетів-мислителів, для яких образи лише форма вираження відстороненої думки, своєрідної філософії. Орестова природа стала прикладом живої вічності. Саме через сприйняття довкілля відбувається осягнення всесвіту і вічності, пізнання сутнісних

проблем буття, часу і простору. Таку вічність мав на увазі Г. Сковорода, коли говорив про "дерево вічності", яке "завжди зелене".

Тематика Орестових творів увиразнює й конкретизує авторську рецепцію філософської системи Г. Сковорода з її приматом духовного життя, активного начала добра, гармонії людини та світу. Поет у прагненні класичної довершеності, як і мандрівний філософ, мріяв про ідеальну гармонію. Людину він бачив не просто як частину світу, а як мікрокосмос з властивим йому динамічним почуттям власної метафізичної єдності з універсальним вічним законом, що керує Всесвітом.

У збірці "Душа і доля" багато цікавих символічних образів, часто трапляється образ книги. Зазвичай вона не проста, а пророча. Читаючи її, митець бачить власне і світове майбутнє. Переважно цей образ з'являється тоді, коли душу ліричного героя сповнює почуття високості й одухотвореності, коли він постає перед невідомим, важкозрозумілим.

Важливим образом Орестової лірики є серце. Його зв'язок із Біблією виразно виявляється при прочитанні цього образу на основі "філософії серця" Г. Сковороди і П. Юркевича. Лише заглиблення у власне серце, розвиток сердечності як душевності дає змогу особистості пізнання Бога. Це осягнення Бога в собі і себе як Бога, та водночас – це пізнання Бога як Абсолютного Начала. Таке пізнання потребує індивідуального спілкування людини із Всевишнім, прориву людської свободи і сердечності до Божественної свободи й сердечності.

Творчість М. Ореста продовжує національну літературну традицію, у якій джерелом натхнення, опредмеченням категорії прекрасного стають відчуттєві образи реальності, образи природи. Митець висловлює думку про те, що природа – величезний живий організм, у якому є душа, кохання і мова, не фон, не декорація для увиразнення станів я-героя, а дійова особа.

Естетичні категорії "гармонійне" і "дисгармонійне" визначили дві ціннісні сфери художнього світу М. Ореста. Йдеться про суб'єктивно-ідеальний та об'єктивно-реальний світи. Художньо-філософська концепція людини в Орестовій творчості продовжується у двох домінуючих ідейно-тематичних рядах. Перший – це еволюція художнього вираження концепції гармонійної єдності людини з природою як умови людського безсмертя. Другий визначає художню реалізацію принципово іншої концепції – пошуку шляхів утвердження особистості у цивілізованому суспільстві.

В Авгсбурзі діяла друкарня, яка друкувала українські книжки. Завдяки цьому і з'явилася збірка віршів М. Ореста "Душа і доля".

Третя і четверта книжки Ореста "Держава слова" та "Гість і господа" увібрали як вірші 30-х років, збережені лише в пам'яті поета і заново переписані в 40-х, так і багато нових творів. Поет не випадково поділив усіх їх на дві книжки. У першій він вирішив дати формулу своєї естетики, в другій – уклав інтимну лірику, в якій відходив і від класицизму, і від символізму.

М. Орест саме був тим, хто писав про "добро і зло" і вважав вірш моральною проповіддю. У своїй третій книжці він здекларував моральну заглибленість поезії як її головну засаду. Здається, весь цикл присвячений ролі слова, як і неквапливі гекзаметри поета. Він стверджує, що митець повинен дотримуватися єдності стилю, що слова мають свою природу і, щоб бути співцем, її слід пізнати. Нарешті, М. Орест наголошує: "...чинити образам, як і словам, строгий належить добір".

Характерною особливістю віршів збірки "Держава слова" є медитативність, що виявляється не лише в змісті, а й в особливому монологічному типі мовлення. Майже всі твори побудовані у формі монологів ліричного героя, який намагається якомога повніше висловити свої почуття, сформулювати враження від пережитого.

Лейтмотивом лірики М. Ореста можна вважати самотність. Орестів ліричний герой позбувається своєї самотності, поєднуючись із довкіллям. Філософське сприйняття домінує у творчості М. Ореста, і крізь його призму поет висвітлює бачення навколишнього світу, зокрема природи і людини. Поет любить природу, відчуває і розуміє так, що раз у раз досягає повного злиття з її ритмом:

Здаля бринять задумливі валторни.

Я чую, воскресаю, впізнаю:

То кличе ліс! І чари непоборні

Встають і душу радують мою.

Мистецька позиція М. Ореста стала логічним породженням його стилю життя, думання, переконань – людини класичної освіти, високо інтелігентної, розумної і талановитої. Для нього, як і для неокласиків, поезія – це праця, повсякденна і важка, але водночас улюблена і натхненна.

Михайло Орест (1901-1963) // Історія української літератури: ХХ – поч. ХХІ ст. : у 3 т. – К. : Академ-видав, 2013. – Т. 1. – С. 305–307.

У "Державі слова" можна знайти декілька ніжних і зовсім простих віршів про любов, про яку в попередніх двох книжках поет писав цілком абстрактно. Він зібрав старі та нові інтимні ліричні поезії. Це здебільшого виявилася

песимістична, меланхолійна лірика нових відчуттів поета. Ностальгія, самотність, спогади про втрачене і минуле, "постаріле серце", останнє тепло, втома, "кінець доріг", плин часу і років – ось про що думає і пише в той час поет М. Орест. З'являються зовсім нові, не символічні і не класицистичні пейзажі.

В Україні видано досі єдину збірку оригінальних поезій Михайла Ореста "Держава слова" – упорядник та автор передмови "Михайло Орест, поет лісу" Соломія Павличко. В передмові дається висока оцінка поетичного стилю поета як і загалом значення його творчості. За цією оцінкою, поезія М. Ореста "засвідчила новий, вищий рівень філософської й естетичної зрілості цілої культури".

У збірці "Гість і господар" вплив індійських релігійно-філософських систем на світогляд М. Ореста втілюється найяскравіше. Досліджуючи релігійно-містичні елементи в ліриці М. Ореста, він ствердив: "піднесено-молитовний настрій багатьох поезій, зокрема тих, де виступають чи то ліси, чи то окремі дерева – дуб, липа, береза, каштани – являє певного роду стоп християнства з індуїстською містиккою".

Якщо обіграти назву збірки "Гість і господар", то гість у його поетичній господі почуватися як у старанно прибраній світлиці, де немає нічого зайвого, всі речі на своєму місці й досить простягнути руку, щоб узяти саме ту з них, яка необхідна. Але ця якість і доступність часто оманливі, бо приховують багатозначність змісту. В цьому й полягає складність сприйняття цієї поезії.

Сонетів Михайло Орест написав не так багато, проте всі вони відповідають вимогам, які ставить до цієї форми багатовікова традиція світової поезії. Сонет "Тривання" зі збірки:

*Себе я бачив. Там, де заметіль
І бойовище... Кулями протятий,
Лежав солдат, і смерть була прийняти
Готова біль його, останній біль.
Поблідлі пальці в трепеті зусиль
Сніг рили: кров шарлатну від затрати
Він зберегти жадав, її віддати
Він прагнув глибові отчинних піль...
Є тлінне, є нетлінне. І минуле,
Із себе визернивши понадбуле,
Ним житиме в істотах і речах.*

Остання збірка "Пізнi вруна", що вийшла друком після смерті автора, вражає стилістичною довершеністю, зрілістю і мудрістю думки.

Багата лексика, тонкий смак і почуття міри характеризують мову Михайла Ореста, який про свої "муки творчості" говорить саме як романтик, що намагається вловити "трав неясних запах":

*І ще буває: при зусиллі творчим,
що прагне форм набути, не слова,
а тільки слів видіння блискавичні
проносяться в свідомості твоїй.
Видіння слів, що ще не народились
і, може, не народяться ніколи, —
не закріпити їх і не згадати,
прийшли з незнаного, пішли в незнане.
Але яке тепло вони лишають
по благосних одвідинах своїх,
як світло у душі стає по них!*

**Чернов А. Лицар держави Слова / А. Чернов
// Вечірня Полтава. – 2013. – 22 трав. – С. 5.**

Через десять років ті ж теми зазвучать у "Пізніх врунах", де знову є вірші 40-х, 50-х і 60-х років, а з них багато про "душу". І не лише про загальну світову душу, а про одну-єдину, свою власну. Мотив смерті у ній зливається з мотивом існування, залишаючись вирішальним, акцентованим складником. Ліричного героя не лякає фізична конечність, яка є закономірним етапом у часовій площині. Смерть для нього наділена таємничою силою, зрештою, М. Орест сприймає її не як трагедію кінця, крах, а навпаки – як відмикання "дверей вічності". Смерть не трагічна і не страшна – це останній крок до повного розчинення у безмежності буття.

Поет наполегливо роздумує над почуттями, які постають у безперервному конфлікті суму та радості. У людини є почуття – і є смерть, є думки – і хочеться бездумності, є закон – і суспільство чинить беззаконня, є все – і водночас немає нічого. Орест відчуває старість усім своїм еством і передає свої думки нащадкам. В збірці "Пізні вруна" бачимо картину спогадів, яка сформувалася на основі неповторної гами почуттів: любові до музи, любові до Батьківщини, любові до радості – і сповнення безперервним та безперечним смутком, який доводить кінець любові на Землі. Проте любов дає осягнення Раю, який є вершиною почуття любові.

Михайло Орест утвердив своїми думками велику людину – ідеал, якому приступна мудрість, гідність, честь. Проте, як засвідчує перебіг життя, всі людські чесноти перебувають під гнітом несправедливого світу, який постійно веде саморуїнацію і невпинно повчає, як треба жити. Орестова філософія

ґрунтується на усвідомленні найважливіших процесів у людському житті і стосується осягнення долі, яка здатна провадити до вічності. Поет зумів піднести, розтлумачити та подати для осмислення потомкам велику філософію буття, яка межує з пізнанням істинності людської природи.

Перекладацька діяльність

Михайло Орест починає свій творчий шлях не з власних поезій, а з перекладів, – явище, може, й не унікальне, але рідкісне. Саме так складалася літературна біографія Михайла Ореста – одного з найвишуканіших, найфілігранніших, а водночас і найглибших українських поетів.

Серед його поетичних перекладів – чимало шедеврів. Крім того, вибір імен і творів може служити ключем до розуміння оригінальної спадщини самого поета. Переклади М. Ореста не були холодно-об'єктивним відтворенням оригіналу, а за повної точності ставили акт творчості, який збагачував українське мистецтво слова, розкривав його мовні, інтелектуальні та естетичні можливості.

В одному листі він згадував свої безуспішні спроби друкувати поетичні переклади. А розпочалося все так, готувалася до друку антологія німецької поезії за редакцією Майкла Йогансена, який замовив переклади Миколі Зерову. Той, за словами Зерова-молодшого, не почуваячись сильним у німецькій, віддав свої тексти Михайлові і запропонував йому співпрацювати з Йогансеном. Переклади молодшого Зерова високо оцінили і Йогансен, і Г. Петніков, що був його помічником. Але перекладача раптом заарештували, а коли він вийшов із в'язниці, то "дальший хід подій загальмував видавничу працю; репресії і терор розгорталися; їхні хвилі поглинули і М. Йогансена".

Почавши перекладати німецьких поетів ще від 1920 року, мав ось таке "щастя", друкуватися, про яке сам писав: "С. Щупак не схотів їх умістити в "Глобусі", не зважаючи на протекцію Антоненка-Давидовича. М. Терещенко не схотів їх умістити в "Житті і революції", не зважаючи на протекцію П. Филиповича. А Тичина, який був завідувачем віршового відділу "Червоного шляху", не тільки не вмістив моїх перекладів на його сторінках, а навіть не відповів на мій лист, що був долучений до перекладів".

Йому якось пощастило прилаштувати в друк кілька перекладів із Рільке. Але цього перекладача ніхто навіть і не помітив. Як гадає І. Качуровський, автора перекладів просто сплутали зі старшим братом Миколою.

М. Орест із тих поетів, чия перекладницька спадщина – органічна частка самостійної творчості. Важлива частина його спадку – переклади, які робив з англійської (Б. Джонсон, Р. Геррік, Дж. Мілтон, Т. Мур, Е. Б. Браунінг,

А. Теннісон, Р. Браунінг, Д. Г. Росетті), іспанської (Г. де ля Вега, Т. де Хесус, Л. де Гонгора, Лопе де Вега, Франціско де Кеведо-і-Вільєгас, Педро Кальдерон де ла Барка), італійської (Г. Кавальканти, Данте, Петрарка, Леопарді, Кардуччі, Г. д'Аннунціо), німецької (Сілезіус, Гете, Шиллер, Гельдерлін, Новаліс, Гейне, К. Ф. Маєр, Ф. фон Заар, М. Грайф, Ніцше, Вільденбрух, Авенаріус, Штольценберг, Я. Ю. Давід, Б. Вілле, М. Янічек, Й. Шляф, О. Ернст, Р. Демель, А. Гольц, Р. Гух, Бірбаум, Давтендей, Георге, Моргенштерн, Буссе, Момберт, Рільке, Грайнер, Цвейг, Гайм, Газенклевер), французької, португальської, польської та російської мов, мав рафінований смак здебільшого при доборі творів і вишукану культуру слова. За підрахунками І. Качуровського, найбільше здійснено перекладів з німецької (378) та французької (130) мов. Михайло Орест показав себе ерудитом високого класу, виявив високу культуру слова і думки.

Між тим левову частку свого часу, таланту й ерудиції Михайло Орест присвятив українським інтерпретаціям європейської поезії, яка ставала часткою національної культури, систематизованої перекладачем та упорядником у солідних виданнях. Так, вийшли друком українською з-під його пера: "Вибрані поезії" С. Георге (1952), "Райнер-Марія Рільке, Г. фон Гофмансталь, М. Давтендай. Вибір поезій" (1953), "Антологія німецької поезії" (1954), "Антологія французької поезії" (1954), "Шарль Леконт де Ліль. Поезії" (1956), "Море і мушля" – антологія європейської поезії (1959), Сім німецьких новел (1962).

Хоча "Антологія німецької поезії" та "Антологія французької поезії" вийшли практично разом, але між ними існує помітна різниця: перекладач відбрав з усієї колосальної й багатогранної французької поезії те, що відповідало його естетичному смакові, його потребі стати "співтворцем" певних поезій, його жаданню – збагатити тими творами рідне українське письменство. І. Кошелівець відзначав і такий істотний момент: "... Якось, коли він укладав антологію з французьких поетів, я запитав його, чому в ній немає нічого з Малларме і Поля Валері. Михайло Костьович тільки багатозначно посміхнувся і сказав: "Ні..." Вираз його обличчя і тон, яким вимовлений був цей один склад, вичерпно пояснював мені, що для неокласика французька поезія, починаючи від Малларме, зовсім не існує. Але переклади Ореста були завжди бездоганні".

"Антологія німецької поезії" складає враження, що деяких авторів, котрі увійшли до антології, М. Орест переклав не тому, що їхня творчість імпонувала його мистецькому смакові, відповідаючи уявленню про прекрасне, а радше тому, що саме ті автори трапились йому під руку.

До антології "Море і мушля" увійшли переклади з шістьох мов: італійської, іспанської, португальської, англійської, польської та російської. Орест писав у післямові до своєї антології європейської поезії "Море і мушля"

про власне розуміння цього зв'язку: "Антології чужої поезії складаються для власної національної літератури, вливаються в її річище і ні в яке інше. Перекладна література [...] входить у склад національної літератури тому, що основною і глибоко інтимною ознакою останньої є мова".

Займався редакторською роботою, підготував до друку твори М. Зерова "Sonnetarium" (1948), "Catalepton" (1952), "Corollarium" (1958), наукове значення цих видань високе. Також переклав книгу Ервіна Піскатора "Політичний театр" в українському виданні, за редакцією Петра Руліна.

Михайло Орест у листах

Своє обмежене кількістю людське оточення, Орест компенсував листуванням. Знаючи хоч трішки його листи, можна зробити висновок, що був він і в цьому жанрі неабияким майстром. А про те, що любив листуватись, то знаходимо підтвердження і в одному з листів. *"Я не маю нехоті до листування"*, – пише він Ігорю Качуровському. А Кошелівець твердить, що листування для Ореста було одним із засобів "мовної консультації". *"Листів він писав багато"*, – твердить добрий його знайомий І. Кошелівець. І далі: *"Усі його листи звичайно ділові й короткі, писані дуже оригінальним почерком, який нагадує український скоротис барокової доби, завжди незмінним і бездоганно чистим, так що про них радше випадало б сказати, що вони не писані, а друковані"*. Про змістовну вартість листів Ореста нема чого й говорити.

Листування Михайла Костьовича з письменником-земляком й еміграційним товаришем Олексою Ізарським тривало більше ніж 16 років. Про ці авгсбурзькі листи тільки й варто тепер говорити, – в них Михайло Орест і галузка історії української еміграції, зокрема історії літературного життя на чужині.

Зміст і тон листів Михайла Костьовича залишився в основному незмінним від початку до кінця: діло, творчість. Зрідка – підсумок досвідів, висновок, заключення, узагальнення. В окремих випадках – деталь буденного життя. Найчастіше і найбільше листи Михайла Костьовича віддзеркалювали фази праці над книжкою, від задуму починаючи.

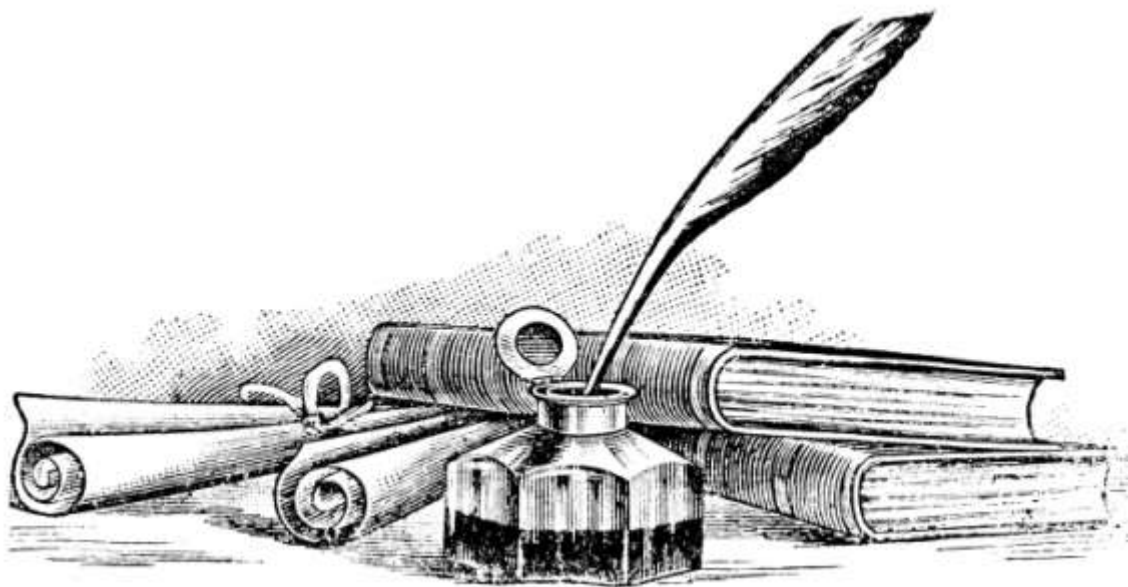
Одним із кореспондентів Михайла Ореста в Західній Німеччині наприкінці 40-х – початку 50-х років був уже згадуваний письменник, перекладач і літературознавець професор Ігор Качуровський. Їхні листи опубліковані в Україні, ці листи цікаві насамперед з боку біографічного, що само по собі є важливим доповненням до життєпису письменника. Але вони

цінні ще й тим, що вводять у сферу непростих літературних взаємин української еміграції в Німеччині.

У цій скромній добірці листів привертає увагу цікава думка Михайла Ореста, радше, пояснення того факту, чому він і йому подібні творчі люди опинилися на Заході, добровільно покинувши Україну. Він пише дослівно так: *"Не можна жити без шматка хліба, це так, але не для нього ж ми виїхали на еміграцію"*, і раніше заявляє: *"Я буду битися за своє письменство доти, доки в мене стане сил, здоров'я і нервів"*. І хоча формула "битись", як свідчили близькі до Ореста люди, не узгоджувалася з його миролюбним і спокійним характером, та в даному разі заява свідчить про його рішучість не поступитись здобутою можливістю жити вільним письменником, писати тільки те, що диктує власна совість. Це означає, що Орест свідомо виїхав на Захід, щоб займатись вільною творчістю, бо він втомився бути безправним, вічно принижуваним, в постійнім очікуванні нового арешту.

У листах до І. Качуровського видно твердість письменника у відстоюванні своїх світоглядних позицій, зокрема це стосується його відданості неокласицизму. Себе М. Орест відносив до "ідеалістично мислячих літераторів". Вражає й віра письменника в повернення на Батьківщину, тобто в злам тоталітарної більшовицької системи, та заклик до творчої частини діаспори з "обов'язку інтелектуального" поборювати "біологічно-матеріалістичну ідеологію".

З цього видно, що М. Орест не був пасивним спостерігачем подій. Бути "співцем найшляхетніших поривів людської душі" – цього не мало, щоб посісти гідне місце серед класиків української літератури ХХ століття.

Література

1. Базилевський В. Дім вічності : [про поета Михайла Ореста; надруковані вірші] / В. Базилевський // Слово Просвіти. – 2012. – 12–18 квіт. (ч. 15). – С. 8–9.
2. Базилевський В. Орест : [вірш пам'яті поета-неокласика, уродженця м. Зінькова] / В. Базилевський // Літературна Україна. – 2006. – 7 верес. – С. 5.
3. Білик Г. Трагічна Зеровіана / Г. Білик // Рідний край. – 2012. – № 1 (26). – С. 129–141.
4. Бросаліна О. Михайло Орест, слуга високостей / О. Бросаліна // Біографії / упоряд. С. Козак, Г. Протасова. – К., 2013. – С. 91–95.
5. Бросаліна О. Михайло Орест, слуга високостей / О. Бросаліна // Літературна Україна. – 2012. – 26 квіт. – С. 7.
6. Бросаліна О. Слуга високостей : до 100-ліття від дня народження Михайла Ореста / О. Бросаліна // Літературна Україна. – 2001. – 6 груд. – С. 4.
7. Віннікова Н. Календарна тематика у творчості Михайла Ореста / Н. Віннікова // Українська мова й література в сучасній школі. – 2012. – № 6. – С. 11–15.
8. Дім вічності : [творчий шлях, поезії М. Ореста, уродженця м. Зіньків] // Стріла : суб'єктивна антологія. – К., 2013. – С. 251–271.
9. Епіграми, жарти, пародії, присвятні написи Михайла Ореста // Київ. – 2011. – № 11–12. – С. 165–172.
10. Качуровський І. На могилі Ореста : [вірш] / І. Качуровський // Літературна Україна. – 2010. – 4 листоп. – С. 4.
11. Качуровський І. Орест невідомий / І. Качуровський // Київ. – 2011. – № 11–12. – С. 161–162.
12. Качуровський І. Юрій Клен по два боки "зеленого кордону" : [у статті згадуються поети діаспори, уродженці краю, М. Ситник, М. Орест] / І. Качуровський // Березіль. – 2010. – № 11–12. – С. 144–150.
13. Кир'янчук І. Любов як почуття, відокремлене від часово-просторових законів світу у контексті книжки Михайла Ореста "Пізні вруна" / І. Кир'янчук // Українська література в загальноосвітній школі. – 2015. – № 2. – С. 6–9.

14. Кошова В. Єднання у співпраці / В. Кошова // Вечірня Полтава. – 2016. – 23 берез. – С. 14.
15. Михайло Зеров. Спогади // Родинне вогнище Зерових. – К. : Гелікон, 2004. – С. 225-320.
16. Михайло Орест : (до 35-ліття поетичної творчості) // Одарченко П. Українська література: збірник вибр. статей / ред. О. Зінкевич. – К. : Смолоскип, 1995. – 407 с.
17. Михайло Орест : [коротка біографія, поезії] // Дивоовид: Антологія української поезії ХХ ст. – Тернопіль, 2007. – С. 212–216, 739.
18. Михайло Орест (Михайло Зеров) (1901-1963) // Вітчизна. – 2007. – № 5–6. – С. 108–109.
19. Михайло Орест (1901-1963) // Історія української літератури ХХ століття : у 2 кн. / за ред. В. Г. Дончика. – К. : Либідь, 1994. – Кн. 2. – С. 82–88.
20. Михайло Орест (1901-1963) // Історія української літератури: ХХ – поч. ХХІ ст. : у 3 т. – К. : Академвидав, 2013. – Т. 1. – С. 299–310.
21. Михайло Орест : [нар. 27 листопада 1901 року в м. Зінькові. Біографія та вірші] // Поетична Зіньківщина. – Полтава, 2006. – С. 15–22.
22. Михайло, народжений у сорочці? // Сверстюк Є. О. Світлі голоси життя. – К., 2014. – С. 247–249.
23. Молодший брат. Михайло Орест // Слабошпицький М. 25 поетів української діаспори. – К., 2006. – С. 404–435.
24. Орест Михайло Костянтинович : [нар. в м. Зіньків на Полтавщині] // Альманах пошани й визнання Полтавщини. – Полтава, 2003. – С. 138–139.
25. Орест Михайло // Ротач П. Розвіяні по чужині: полтавці на еміграції. Короткий біобібліогр. довідник. – Полтава, 1998. – С. 113–114.
26. Орест Михайло // Шевельов (Шерех) Ю. В. Я – мене – мені (і довкруги) : спогади. – Харків – Нью-Йорк, 2001. – Кн. 2. В Європі. – С. 69–73, 92, 110, 162, 213, 228.
27. Перекладацька діяльність Михайла Ореста // Качуровський І. Променисті силуети. – К., 2008. – С. 497–508.

28. Поет і перекладач Михайло Орест (брат Миколи Зерова), 1953 рік. : [фото] // Нитченко Д. Під сонцем Австралії. – Мельборн, 1994. – Т. 2 (З хроніки мого життя). – С. 46.
29. Слабошпицький М. Молодший брат (Михайло Орест) / М. Слабошпицький // Київ. – 2006. – № 12. – С. 97–109.
30. Славутич Я. Знеславлення пам'яті поета : [про книгу "М. Орест адепт духовності нової" П. Роєнка] / Я. Славутич // Славутич Я. Твори: в 5 т. – К., 1998. – Т. 4. Укр. літ. й мова на Заході. – С. 353–355.
31. Славутич Я. Мислитель у поезії: Михайло Орест / Я. Славутич // Славутич Я. Твори: в 5 т. – К., 1998. – Т. 3. Розстріляна муза. Меч і перо. – С. 379–389.
32. Творчість Михайла Ореста : [загальний огляд, релігійно-містичні елементи в ліриці Михайла Ореста] // Качуровський І. Променисті силуети. – К., 2008. – С. 473–496.
33. Чернов А. Лицар держави Слова : [Михайло Орест] / А. Чернов // Вечірня Полтава. – 2013. – 22 трав. – С. 5.
34. Я буду битись за своє письменство... : Михайло Орест : життя і творчість // Ротач П. І слово, і доля, і пам'ять: статті, дослідження, спогади. – К., 2000. – С. 409–428.
35. "Я буду боротись за своє письменство..." : Михайло Орест: життя і творчість // Ротач П. Рядки за рядками, літа за літами... – Полтава, 2005. – С. 86–107.
36. Яременко В. "Духовності нової смолоскип..." : [М. Орест, уродженець м. Зіньків] / В. Яременко // Боян : Поезія-93 : збірник. – К., 1993. – С. 86–87.

Твори

1. Орест М. Держава слова: вірші та переклади / упор. та авт. передмови С. Павличко. К. : Основи, 1995. – 526 с.
2. Орест М. Душа і доля / М. Орест. – Авгсбург : Брама Софії, 1946. – 111 с.

"Аристократ духу, мислитель у поезії"

До 115-ї річниці від дня народження
письменника-неокласика Михайла Ореста

Біобібліографічний дайжест-показчик

Автор-упорядник

О. Г. Радутна

Редактор

С. В. Сичова

Комп'ютерна верстка

В. Ф. Походун

Відповідальна за випуск

І. В. Балибіна

Підписано до друку 08.09.2016. 32 стор. Тираж 5 прим.
Обласна бібліотека для юнацтва імені Олесея Гончара
36039, м. Полтава. вул. О. Гончара, 25а

<http://libgonchar.org>
E-mail: pobugonchara@ukr.net